

במשנת הפרשה/ על פי הגזרל תחלק נחלתו

הרב ישראל דנדרוביץ ראש בית המדרש 'באר האבות', מה"ס 'הנהגות מהב', עיר

מיצד ייתכן שזבולון היה מתרעם על חלקו בארץ ישראל, והלאו טבע הוא שחן המקום בעיני יושביו?
דיון מוקף בקושייתו הנפלאה של הגאון בעל 'שבות יעקב'

על אופן וסדרי החלוקה של ארץ ישראל לנוחיה, נאמר (במדבר כו נב-נו): **"וידבר ה' אל משה לאמר. לאלה תחלק הארץ בנחלה בסיפרי שמות. לרב מרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו. אש לך פקדי יתן נחלתו. אך בגזרל תחלק את הארץ לשמות משותפות אבותם יחלק. על פי מגזרל תחלק נחלתו בין רב לקטן."**

ואמרו על כך בתלמוד הירושלמי (מסכת יומא, פ"ד ה"א, כ"א):

"בשלושה דברים נתחלקה ארץ ישראל: בגזרות (בשתי קלפיות נתחלקה ארץ ישראל: אחת שהגזרות נתון בתוכה, ואחת ששמות השבטים בתוכה; ושני פירחי כהונה עומדים, מה שזה מעלה וזה מעלה - וזה, 'ירושלמי' שם); שלשה חזין הן: חן אשה בעיני בעלה, חן מקום בעיני יושביו, חן מקח בעיני לוקחיו."

ולמרות כל זאת אומר רבי אבין שם:

"אילמלא שנתן הקב"ה חן כל מקום בעיני יושביו לא היתה ארץ ישראל נתחלקת לעולם (שהיה כל אחד בורר לעצמו חלק יפה ולא היו מתרצים בהטלת הגזרל. 'קרבן העדה'; ותני קן, שלשה חזין הן: חן אשה בעיני בעלה, חן מקום בעיני יושביו, חן מקח בעיני לוקחיו)."

אין צורך לומר שגם אילו השבטים לא היו מרוצים מחלקם שעלה בגורלם, עדיין לא היה בכוחם לתפוס לעצמם חלק אחר ולשנות את קביעת הנחלות, שכן החלוקה נעשתה בידי שמים, ומי יבוא אחר המלך להשיב דברו; אלא שזו בלבד אמר רבי אבין, וכפי שמפרש היפה מראה, שאם כי השבטים היו יושבים בחלקם אולם הם יכולים להיות לא מרוצים ממנו, ועל ידי 'חן' מקום בעיני יושביו נמנעה חוסר שביעות רצון זו.

נמצאנו למדים מדברי הירושלמי, שעל ידי שהטבע הקב"ה בנפשות יצוריו ש'חן' מקום בעיני יושביו, (אשר זהו טבע המוטבע בעולם מימי בריאתו, והשווה: בראשית רבה ס"ז פ"ד), היה שטבע זה מנע טענות ומענות שהיו יכולים להיות אצל שבטי ישראל החולקים את הארץ, ונתרצו כולם בנחלה שנקבעה להם ואין פוצה פה ומצפץ.

זבולון מתרעם על מידותיו

אפס כי בתלמוד הבבלי מציאנו כי המציאות הייתה הפוכה מהמתואר בתלמוד הירושלמי. הבבלי מספר להדיא שהיה שבת שלא התרצה בנחלתו ולא היה שבע רצון ממה שקיבל. הנה כך מפורש במסכת מגילה (ו א):

"זבולון מתרעם על מידותיו הוה וכו'. אמר זבולון לפני הקב"ה רבונו של עולם, לאחי נתת להם שדות וכרמים ולי נתת הרים וגבעות, לאחי נתת להם ארצות ולי נתת ימים ונהרות. אמר לו הקב"ה: מלך צריכן לך על ידי חלונך."

(ודבר נפלא כתב בחזקוני בפירוש הפסוק (דברים לג יח): **"ולזבולן אמר שמח זבולן בצאתך, שמותיו וזבולון היה מתרעם על חלקו, לפיכך אמר לו משה: שמח זבולון בחלקך ואל תתעצב אם נפל חלקך על הים, כי אתה משתכר בו."**)

הרי לנו שזבולון לא התרצה בחלקו שבארץ ישראל והיה מתרעם על רוע גורלו עד שהוצרכו לפייסו. ולכאורה, איך יעלו דברי הבבלי על תרעומתו של זבולון בקנה אחד עם דברי הירושלמי שכל השבטים התרצו בחלקם על ידי שחן המקום היה על יושביו.

זבולון מול נפתלי

אגב, במסכת בבא בתרא (קכב א) מתואר

המקום עליו עד שהתרעם על מידותיו. אם אכן היה ממתין זבולון עם הבעת התרעומת ומתיישב במקום, הרי שחן המקום עצמו כבר היה מפיסו ומסלק את מורת רוחו.

היו אומרים: 'חן המקום' הוא 'על יושביו' דייקא. כל אותם פגמים וחסרונות שיכולים להפריע לאדם מבחוץ, אינם מצויים אצל יושבי המקום מכיון שחן המקום עליהם. ואכן, טבע זה פתר בסופו של דבר את כל החסרונות שהיו יכולים להשביט למצוא בנחלתם אחרי שנתיישבו בה, אלא שזבולון הקדים והתלונן עוד קודם מגוריו בפועל.

הזבולוני שהשתתבה בשפת הים

ראה מעניינת לכך ניתן להביא מהמסופר במסכת פסחים (דף ד א):

"ההוא דהוה קא אדיל ואמר 'אכין ימא אסיסני בראתא' (= אים הו לי פלטן לבנות לא הייתי קובעם אלא על שפת הים, ותמיד היה משתתבה בשפת הים. ובתשובות הגאונים מציאנו 'אכין ימא אסיסני בראתא' ופירוש כך היה משתתבה בשפת הים ואומר תמיד 'סנאים שעל שפת הים ברושים הם במקומות אחרים' ולשון זה הגוף, רש"י). בדקו באשכוחו דמתזבולן קאתי, דכתיב 'זבולון לחוף ימים יצא'."

ראו זה פלא, אותו אדם משבט זבולון היה משבח את שפת הים בהפלות שונות. הוא לא הזכיר כלום על החלונות שנמצאים בתוך הים וכל דבריו היו על מעלות 'שפת הים' דייקא. לכאורה, כיצד הגיע לבן שבט זבולון מידה זו של שביעות רצון משפת הים בעוד שבימי קדם התלוננו בני השבט על כך שחלקם הוא ימים ונהרות? מה הביא את המהפך בחשיבתם של אנשי שבט זבולון?

התשובה היא כאמור לעיל: כל עוד והחלוקה לא התבצעה בפועל, כל עוד ששבת זבולון לא ישב בחלקו, היה להם טענות ומענות על חלקם, והיו צריכים לפייסם בחלון. אולם מאותו הזמן בו נתיישבו בנחלתם, מיד חלה עליהם הסגולה הטבעית של 'חן המקום' על יושביו ומני אז הבחינו היושבים רק במעלות וביתרונות שיש למקום זה.

פקפוקים בתירוץ זה

אלא שיש לפקפק בתירוץ זה ע"פ המבואר בדברי המהר"ל שחן המקום מצוי גם על אלו שאינם יושבים בו ממש, וכדבריו בספרו 'נצח ישראל' (פ"ח):

"כי הנכיה שהיו בוכים מורה שאין הארץ שייך להם לגמרי, כי חן מקום על יושביה, וכל דבר משתוקק למקומו שהוא טבעי לו. והם בנו, וזה מורה כי אין הארץ שלהם לגמרי, ולכן נלו. ודבר זה מבואר מאוד."

ולא זו בלבד, אלא שגם אם נאמר שחן המקום אינו מצוי אלא על יושביו ממש, עדיין לכאורה הקושיה במקומה עומדת שכן כך כתב המהרש"א (מגילה שם):

"זבולן עם חרף וגו' כו'. דלפי פשוטו שששתבת בזבולון שחרף נפשו למות במלחמה ונפתלי על מרחי שדה לא ידענו מה שבתו. ומשום הכי דרשו ביה דבאותה מלחמה שראו בני זבולון את נחלת בני נפתלי כי שם נקבצו, כדכתיב 'יועק ברק את זבולון ואת נפתלי קדשה' שהיא נחלת נפתלי כמה שאמר מקדש נפתלי, ועל ידי שראו בני זבולון את נחלת נפתלי שהיה על מרחי שדה מקום שדות וכרמים, חרף הוא נפשו למות על רוע מזלו שגפלו בגורל ימים והרים וגבעות שאינו מקום שדות וכרמים."

ומפורש שתלונתם של בני זבולון הייתה רק לאחר שנאחזו בנחלתם, שנים רבות לאחר חלוקת הארץ, וזאת לעת מלחמת בני ישראל עם סיסרא שר צבא 'בין מלך כנען, כשבאותו הזמן הבחינו בכך שנחלתם גרועה משל נפתלי והתלוננו למרות שלכאורה חן המקום היה אמור להיות על יושביו.

(אגב, יש לשלל את דברי המהרש"א עם דברי החזקוני ולומר, שמשם רבינו דייק בלשונו ואמר 'שמח זבולון בצאתך' - לעת אשר תצא למלחמה על אויבך - ואל תתעצב על גורלך בראותך את נחלת בני נפתלי).

ושמא ייתכן לומר לשיטת המהרש"א, שמהיות ובני שבט זבולון טלטלו ועזבו את מקומם עבור המלחמה, ולא ישובו תחת גפנם ותחת תאגתם

המשכן בעמוד ד' <<<<

בדרך צחות

דברי חידוד וצחות הקשורים לפרשת השבוע
דרכם של הולכי רכיל...

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן וגו' (כה, יא) וברש"י לפי שהיו השבטים מבזים אותו, הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה זרה, והרג נשיא שבט ישראל, לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן.

כתב בספר "על התורה": כך דרכם של הולכי רכיל מאז ומעולם, שעה שאין בפייהם דבר לטעון נגד האיש עצמו, ואינם מוצאים בו כל פסול וחטא, באים הם ומחטטים בייחוסו, במשפחתו, נתפסים לזקנו "שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה זרה".

עושה מעשה זמרי ומבקש שכר כמנחם

זמרי בן סלוא וגו' (כה, יד).

בפראנקפורט שבה שימש כרב ואב"ד הגאון **רבי פנחס הלוי הורוויץ** (ההפלא"ה) היה חזן שלא הצטיין ביראת שמים, אבל המון העם העריץ אותו בגלל קולו הנפלא. החזן התייחר ורצה ששכרו לא יהיה פחות מזה של הרב. התבטא עליו אחד מראשי הקהל, שהיה למדן וירא שמים: החזן שלנו עושה מעשה זמרי (מלשון זמר) ומבקש שכר כפנחס.

טעם נפלא מדוע משכורתו של הרב גדולה...

איש על העדה וגו' (כז, טז).

שח פעם רב אחד, פעם פנה אליו יהודי פשוט חוטב עצים וכך שאלו: "מילא השוחט עובד עבודה קשה בבית המטבחים בקיץ ובחורף, המלמד משקיע עבודת פרך בתינוקות, המזכיר של הקהילה עובד עבודת ניהול וארגון מבוקר עד ערב, וכן הבלן והשמש שקמים באשמות הבוקר, כל "כלי קודש" אלו מקבלים משכורת - זה אני מבין, כי מגיע להם.

אבל הרב יושב לו בביתו כמו מלך, אינו יודע מהו קור ומה זה חום. אינו עובד לא עבודה גופנית ולא עבודת אחרת, אז למה מגיע לו משכורת גדולה?"

על זה השיב לו הרב - אמשול לך משל, ואת הנמשל תבין מעצמך. פעם ביקר אדם כפרי בעיר והקרובים לקחו אותו לקונצרט של תזמורת. חזר הכפרי לביתו וסיפר לחבריו, כי חברי התזמורת עובדים עבודה קשה, רובם ככולם נושפים בחצוצרה בכל כוחם והמתופף עובד כמשוגע בידיים וברגלים שלו, למרות זאת יש לכל אחד משכורת קטנה. לעומת זאת באמצע הבמה עומד המנצח, האיש הזה לא עושה שום דבר קשה, אלא כמה תנועות קלות עם השרביט שבידו, וכפי שמסרו לי, הוא מקבל משכורת פי שלוש מכל מוזיקאי אחר...

עולמו של אבא (עמ' כד)

לימי בין המצרים:

טעם שנוהגים לסיים דרשה ב"ובא לציון"...

מנהג ישראל, שכל רב מסיים את דרשתו במשפט: "ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן", ביאר הגאון **רבי עמרם בלום אב"ד אויפאל** בדרך צחות: הדרשנים, בדרך כלל, לא יודעים לקצר בדבריהם ואומרים דרשות ארוכות, שהן לסבל, למשא ולטורח על השומעים. הדרשה נדמית למאזינים כל כך ארוכה שהם משוכנעים, כי לא יהיה לו סוף לעולמי עד.

אך כשהרב הדרשן בכל זאת מתקרב לסוף, מתחילים השומעים להאמין שכמו שהיה סוף לדרשה ארוכה זאת כך תהיה סוף לגלות שהיא ארוכה מאוד. לכן ממילא מסיים הרב "ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן"...

לקבלת הגיליון באימייל וכן לתגובות והערות:

mol448@gmail.com

או למספר פקס: 077-470-26-81

המשך מאמר מאת הרב ישראל דנדרוביץ

כמימים ימימה, הרי שבאותה שעה לא היו בבחינת 'יושבי' המקום, ולכן לא היה חן המקום מצוי עליהם.

אין בכך סתירה

אולם מחזורתא שקושה מעיקרא ליתא, שכן המדייק היטב בלשון הירושלמי יראה ששלב מהותי בחלוקת הארץ היה עניין ה'כספים', היינו, שבסופו של דבר כל השבטים קבלו חלק שווה ואחיד מבחינה כספית. כך, למשל, אם קרקע עידית שווה יותר מקרקע זיבורית, הרי שמקבל העידית קיבל שטח קרקע קטן יותר ממי שקיבל זיבורית, עד שבתוצאה הסופית היו מחירי נחלות השבטים אחידים (וראה דבר חידוש בפני משה 'שהיו מעלין זה לזה מה שחלקו יפה משל חבריו').

כך שגם אם יש כאלה שהיו מעדיפים לקבל נחלתם בצפון וקבלו בדרום או להיפך; או אם יש כאלה שמעדיפים קרקע מרובה באיכות מאשר קרקע מרובה בכמות או להיפך, אזי חן המקום המצוי על יושביו פתר בעיות אלה, ובסופו של דבר היו הכל מרוצים מנחלתם, כיון שעצם החלוקה הייתה הוגנת מבחינה כספית.

אלא שתלותנו של זבולון הייתה דווקא על הפרט הזה של ה'כספים', כשלדבריו החלוקה לא הייתה הוגנת כלפיו, בטענתו ששווי נכסיו הוא פחות משווי נכסי שבט נפתלי. כך שברור שזבולון היה מרוצה מנחלתו וכן המקום היה עליו, והוא אכן כלל לא ביקש לעזוב את מקומו, אלא שעדיין הוא טען ובצדק שהחלוקה אינה הוגנת כלפיו מבחינה כספית, וזכאי הוא לתבוע את הפער בינו לבין שאר השבטים. ועל כך השיבו הקב"ה שהאמת היא שערך חלקו שווה לשאר השבטים, וזאת כיון שבחלקו מצויים חלזונות. ואכן לאחר תשובה זו, הגם שיתכן מאוד שזבולון היה מעדיף לקבל את חלקו של נפתלי ולא את חלקו עם החלזונות, אולם מכיון שהשווי הכספי שלו ושל שבט נפתלי הוא אחיד, הרי שנתרצה זבולון בחלקו.

תבע את חלק אשתו

ותן לחכם ויחכם עוד לדון בקושיה זו גם לפי הפרפרת הנפלאה אותה כתב בספר 'עיר בנימין' שני (לרבז'ו ב"ר שמואל דרשן, על אגדות הירושלמי, פיורדא תפ"ב):

"ובאמת צריך ליתן טעם למה באמת נתקנא זבולון יותר מכל השבטים, ואמר אני לפי ששמעתי בשם גדול אחד, כי לך נחלק בני יוסף לשני שבטים לפי שולחו מן אסנת בת דנה ובאמת דנה הייתה יצירתה זכר רק לאה דנה דין בעצמה ואמרה לא תהיה אחותי כאחת מן השפחות ולכן נהפכה לבת, ומהראוי היה שלא תפסיד חלקה בארץ ישראל ליטול אחד מהבנים בנחלה כי א"י לשבטים אפלו, וחשב הקב"ה מחשבות לבד ידח ממנו נדח; לכן אומר אני גם כן זה הטעם עצמו לפי מה דאיתא בשלשלת הקבלה כי דנה נולדה לתאומה עם זבולון עם זבולון, ולמ"ד כי השבטים נשאו תאומותיהן לפי זה נשא זבולון את דנה, לכן היה מתרעם ובא בטענה לא די שראוי לתת לאשתו כבן כול' ולמה יצר בנחלה אף זאת להיות חלק נפתלי האחרון מבני השפחות מעולה ממנו".

במשנת הקוראים

תגובות ומכתבים שהגיעו למערכת

לכבוד מערכת הגיליון הנפלא, חיכו ממתקים וכולה מחמדים, 'במשנת הפרשה', שלום רב לאהובי תורתך! טרם כל שית אביע את התפעלותי והנאתי מאוצרות התורה המופיעים בגיליון הנפלא מידי שבוע בשבוע, כשהכל מופיע בשפה ברורה ונעימה, בצורה מרהיבה ובהגשה מרתקת. תשובה על פעלכם הטוב.

הנה במאמרו המשובח של הגה"ח רבי ישראל דנדרוביץ שליט"א בגיליון פרשת בלק, הרחיב והפליא לבאר כדרכו בקודש בטעם שהשתמשו המואבים בביטוי 'כלחון השור את ירק השדה'. רק זאת רציתי להוסיף כיהוד"ה ועוד לקרא את לשון קדשו של ה'כלי יקר' בתחילת הפרשה, שפירש כעין מה שהבאתם מרבי יצחק עראמה בספרו 'עקידת יצחק', וזה לשונו הזהב של ה'כלי יקר: "ו"א ילחכו את כל סביבותינו ולא יגעו בנו כלל רק יעשו כלה בכל סביבותינו וממילא אין לנו תקומה. ונ"ל שלכן נאמר כלחון השור את ירק השדה, דווקא ירק שבשדה שסביבות העיר אבל לא יגעו בירק של הערים".

בברכה שתזכו להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה ויפוצו מעיינותיכם החוצה, להשקות לצמאים לדבר ה' מנועם זיו התורה ומבאר החסידות.

יששכר יהודה שווארץ
חונה פה קרתא דשופריא טובב"א

גיליון מס' 448

במשנת הפרשה